

Ο ΠΑΡΑΓΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΡΑΤΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΙΚΡΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ¹

Δρ. Σιδηρόπουλος Γ

.....Πόλεις εσωστρεφείς και αισθαντικά
αυτάρκειες, αυτάρεσκες και περιχαρακω-
μένες στη γεωγραφική τους ιδιαιτερότη-
τα, ...

..... ατίθασες και ακατάτακτες, εκείνες
που θα έλεγε κανείς πως ποτέ δεν απο-
φάσισαν αν ανήκουν στη θάλασσα ή στη
στεριά, εκείνες που δεν οριοθετούν με
σαφήνεια τα στοιχεία που τις απαρτί-
ζουν.....

Κ. Τσουκαλάς².

Το υψηλό βιοτικό επίπεδο, οι τεράστιες πληθυσμιακές πυκνότητες, οι τραπεζικές δραστηριότητες, τα πολιτιστικά δρώμενα, το οικολογικό ενδιαφέρον είναι μερικοί από τους λόγους που η επικαιρότητα φέρνει συχνά στην επιφάνεια μικρές κρατικές οντότητες.

ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Το ερώτημα του οποίου η απάντηση ορίζει και το αντικείμενο, είναι πως καθορίζεται η έννοια του μεγέθους. Μικρές οργανωμένες κοινωνίες μπορεί να είναι και η Απαγορευμένη πόλη στο Πεκίνο, οι οργανωμένες πανεπιστημιούπολεις ή ακόμα μεγάλα συγκροτήματα αναψυχής. Οι μικρές χώρες διαφέρουν από τα προηγούμενα παραδείγματα στο ότι οι κοινωνικές τους δομές δεν έχουν σχηματιστεί με γνώμονα μεμονωμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως συγκεκριμένο είδος απασχόλησης, λειτουργία ή μορφή δραστηριότητας.

Κρίσιμος κατά συνέπεια παράγοντας θεωρήθηκε η γεωγραφική έκταση των κρατιδίων και μετά από ποιοτικές και ποσοτικές συγκρίσεις θεωρήθηκε σαν κατώφλι η έκταση των 1000 km² και η μελέτη στηρίχθηκε στα κρατίδια που έχουν μικρότερη έκταση³ από αυτή.

Σε πολλές περιπτώσεις μετά βίας μπορεί να αποδοθεί ο χαρακτηρισμός του κράτους επειδή διαθέτουν πολύ μικρό πληθυσμό, στοιχειώδη ή αρχαϊζουσα οικονομική δραστηριότητα και πρωτογενείς κοινωνικές δομές.

Σε άλλες πάλι περιπτώσεις ενώ η έκταση (πχ τα νησιωτικά συμπλέγματα) είναι εξαιρετικά μεγάλη (ακόμη και 1.000.000 km²) η κατοικούμενη επιφάνεια δεν ξεπερνά τα 300 km².

Το σύνολο των μελετούμενων κρατιδίων και αυτοδιοικήτων περιοχών ανέρχεται σε εβδομήντα δύο (72). Το σώμα δεν παρουσιάζεται ενιαίο και ομοιόμορφο αλλά με μεγάλες διαφορές.

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

¹ Δημοσιεύθηκε στα Πρακτικά του 4ου Εθνικού Συνεδρίου Χαρτογραφίας, Χαρτογραφία & Χάρτες στην ανάδειξη & προστασία του Περιβάλλοντος, εκδ. ΧΕΕΕ, Οκτώβριο 1997

² Τσουκαλάς, 1997.

³ Σε κάποιες περιπτώσεις (πχ το Χόνγκ Κονγκ 1.045 km²) υπερβήκαμε τον κανόνα αυτό διότι οι κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές συνθήκες του κρατιδίου παρουσίαζαν μεγάλες ομοιότητες ώστε να είναι λογικότερο να συμπεριληφθούν στο πεδίο μελέτης.

Βασική δυσκολία στην συλλογή πληροφοριών τόσο χαρτογραφικών όσο και θεματικών υπήρξε το γεγονός ότι τα κρατίδια αυτά δεν αποτελούν ενιαίο κοινωνικό - πολιτικό, οικονομικό αλλά ούτε καν γεωγραφικό χώρο. Η έκταση του αντικειμένου καλύπτει όλη την υφήλιο και τα στοιχεία του εντάσσονται σε πολύ διαφορετικές ομάδες.

Η κλίμακα των χαρτών υπήρξε κύριο πρόβλημα. Αυτή υπόκειται στις επιταγές των μέσων διάδοσης της πληροφορίας που κατά κύριο ρόλο παίζουν οι Άτλαντες. Ο χώρος που διατίθεται για παράδειγμα σε ακατοίκητα νησιώτικα συμπλέγματα είναι ελάχιστος και ανάλογη με την έκταση του κρατιδίου η κλίμακα, με αποτέλεσμα η παροχή χαρτογραφικής πληροφορίας μικρή και σε κάθε περίπτωση όχι η ίδια με αυτή άλλων κρατών. Μία από τις πρώτες ενέργειες ήταν η μεταφορά στην ίδια κλίμακα των χαρτών έτσι ώστε τα μεγέθη να καταστούν συγκρίσιμα

Πιθανότατα οι ψηφιακοί Άτλαντες στο μέλλον να επιλύσουν το πρόβλημα όπου η τεχνολογία θα παράσχει επαρκή χώρο, ισχύ και ταχύτητα στο να δημιουργηθεί παγκόσμια χαρτογραφική βάση με ενιαίο

κάναβο, οι κανάβους (όπως γίνεται στα πλαίσια των παρεχομένων υπηρεσιών των εθνικών κρατών).

Αντίθετα σε επίπεδο θεματικών δεδομένων, των οποίων η σημερινή τεχνολογία επιτρέπει την καλύτερη διαχείριση, το θέμα που τέθηκε ήταν η διευθέτηση της πληθώρας των δεδομένων. Πολλά στοιχεία μάλιστα που είχαμε στην διάθεση μας ήταν όχι σε πρωτογενή μορφή, αλλά ήδη αναλυμένα και συχνά με δείκτες και συντελεστές που χρησιμοποιεί κατ' αποκλειστικότητα ο φορέας από τον οποίο προέρχεται η πληροφορία. Σ' αυτή την περίπτωση τέθηκε το θέμα της σωστής επιλογής για τις ανάγκες της μελέτης.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πληθώρα των πληροφοριών δεν είναι απεριόριστη και συμβαδίζει με την ανάπτυξη της πληροφοριακής τεχνολογίας. Αυτό σημαίνει ότι σπάνια βρέθηκαν εισαγωγές ψηφιακών δεδομένων που να αφορούν μεταγενέστερες δεκαετίες του 1980 και τα οποία συμπληρώθηκαν με αναλογικά.

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Η όψιμη εμφάνιση στο ιστορικό προσκήνιο των λιλιπούτειων αυτών κρατικών οντοτήτων, δίνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο κεφάλαιο του **καθεστώτος διακυβέρνησης**.

Αναδεικνύονται δύο μεγάλες κατηγορίες. Τα κρατίδια που είναι συνταγματικά ανεξάρτητα, 24 τον αριθμό, και αυτά που τελούν υπό κάποιο καθεστώς ανεξαρτησίας ή εξάρτησης, 48 στο σύνολό τους και τα οποία θα αναφέρουμε με το όνομα ημι-ανεξάρτητα.

Το καθεστώς των ημιανεξαρτήτων δεν είναι πάντοτε το ίδιο. Απαριθμήσαμε 14 διαφορετικές κατηγορίες⁴ τέτοιων καθεστώτων και παρατηρήσαμε διαφορετικά στάδια συνταγματικής εξέλιξης. Τα στάδια εξέλιξης ποικίλουν σε βαθμό που άλλες φορές αυτά βρίσκονταν σε στάδιο ανεξαρτοποίησης και άλλες αντίθετα, σε στάδιο ένταξης σε κάποιο ισχυρό καθεστώς.

Η παρουσία του **ανθρώπινου στοιχείου** σε απόλυτα πληθυσμιακά μεγέθη είναι μικρή, κατ' αναλογία με την μικρή έκταση των κρατιδίων.

Σε γενικές γραμμές η πορεία του πληθυσμού είναι αυξητική. Στην περίπτωση των ανεξαρτήτων κρατιδίων, για παράδειγμα, η μέση αύξηση μεταξύ 1950 και 1990 είναι της τάξεως του 85%⁵.

⁴ Κτήσεις, Ενσωματωμένες περιοχές, Αυτόνομα τμήματα, Εξωτερικές περιοχές, Αυτοδιοικούμενες περιοχές, Περιοχές ελεύθερης σύνδεσης, Αυτοδιοικούμενες περιφέρειες, Υπερπόντια διαμερίσματα, Αποικίες, Εξωτερικά εδάφη, Μη ενσωματωμένες περιοχές, Ειδικές εδαφικές περιοχές, Διαμφισβητούμενες περιοχές.

⁵ Πηγή: Demographic yearbook 1970, 1980, 1985. United nations Statistical yearbooks - UNESCO.

Η μέση τιμή του πληθυσμού ανά κρατίδιο είναι 54.019 κάτοικοι, ενώ τον μεγαλύτερο πληθυσμό διαθέτει το Χόνγκ Κόνγκ με 5.838.000 κατοίκους, ακολουθούμενο από την Σιγκαπούρη με 2.821.000. Ένα σημαντικό ποσοστό χωρών, της τάξης του 14%, διαθέτει μηδενικούς δείκτες.

Αυτό που μπορεί να προσδιορίσει ακριβέστερα την πληθυσμιακή εικόνα του αντικειμένου είναι η πυκνότητα του πληθυσμού που παρουσιάζεται με δείκτες εξαιρετικά υψηλούς. Ο μέσος όρος είναι 1.206 κάτοικοι ανά km^2 , ενώ το 60% έχει πυκνότητα πάνω από 100 κατοίκων ανά km^2 . Να σημειωθεί ότι μια μέση βιομηχανική χώρα⁶ έχει πυκνότητα που κυμαίνεται γύρω στα 100 κατ/ km^2 .

Μια σειρά κρατιδίων εμφανίζουν τιμές πολύ πάνω από το μέσο όρο. Τέτοια είναι οι Βερμούδες (1.103), Βατικανό (2.273), Σιγκαπούρη (4.295), Γιβραλτάρ (4.319), Χόνγκ Κονγκ (5.914), Μονακό (15.321) ενώ την υψηλότερη τιμή έχει το Μακάο με πυκνότητα 19.761 κατοίκους ανά km^2 !!

Θα πρέπει να επισημάνουμε επίσης ότι η διασπορά των τιμών της πυκνότητας εμφανίζεται και αυτή μεγάλη (τυπική απόκλιση = 2.895) γεγονός που τονίζει τις ανισότητες της πυκνότητας του πληθυσμού ανά κρατίδιο.

Το 1993 από τα στοιχεία που μας δίνουν τα Ηνωμένα Έθνη, κατά τον δείκτη HDI (Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης)⁷ το προφίλ των ανεξαρτήτων κρατιδίων είναι πάνω από αυτό μιας αγροτικής χώρας⁸ (65/100), παρά το ότι οι ημιανεξάρτητες περιοχές έχουν σαφώς χαμηλότερους δείκτες. Στην ερμηνεία της ανωτέρω διαπίστωσης έρχεται να συμβάλει το οικονομικό καθεστώς των χωρών.

Όσον αφορά τις δραστηριότητες, μπορούμε να αναφέρουμε για παράδειγμα ότι τα ανεξάρτητα κράτη, χαρακτηρίζονται ως Στρατιωτικές Βάσεις (8)⁹, Φορολογικοί Παράδεισοι (5), Τραπεζικές Δραστηριότητες (5), Επιστημονικές Βάσεις (3), Καταφύγια - Πάρκα (2), Εμπορικά Κέντρα (1) και Διυλιστήρια (1).

Το μέσο Α.Ε.Π. για τα ανεξάρτητα κρατίδια είναι 6.505 \$ και φωτογραφίζει χώρες καθ'οδον ανάπτυξης. Όμως η μεγάλη πλειοψηφία έχει χαμηλό Α.Ε.Π. και ο υψηλή μέση τιμή οφείλεται κατ'ουσία στην ύπαρξη μερικών όπως η Ανδόρα (15.430), η Σιγκαπούρη (12.310), το Μονακό (11.000), το Χόνγκ Κόνγκ (10.320), η Ναουρού (10.000), που εμφανίζουν αρκετά υψηλό Α.Ε.Π. το οποίο σε μερικές περιπτώσεις είναι όπως του Λιχτενστάιν είναι εξαιρετικά υψηλό (31.000).

Η αιχμή αυτή θα γίνονταν ακόμη περισσότερο έντονη αν είχαμε την δυνατότητα να καταγράψουμε¹⁰ το Α.Ε.Π. μερικών ημι-ανεξαρτήτων κρατών όπως των νήσων Γκέρνσο, Τζέρσο, του Γιβραλτάρ της νήσου του Μάν, των βρετανικών Παρθένων νήσων, των Βερμούδων, της νήσου Κάνμαν, των νήσων Κούκ τα οποία επίσης έχουν πολύ μεγάλο Α.Ε.Π.

Η ομάδα αυτών των κρατιδίων με υψηλό Α.Ε.Π. είναι γνωστή ευρύτερα με το όνομα των φορολογικών παραδείσων. Όντως οι τραπεζικές δραστηριότητες είναι μία από τις πιο

⁶ Γαλλία 104, Ελλάδα 78, Ζαίρ 17 κατοίκους ανα km^2 , πηγή: The Dorling Kindersley Atlas, 1995.

⁷ Ο δείκτης HDI (Human Development Index) προέρχεται από τέσσερις επι μέρους δείκτες οι οποίοι αφορούν τα : α) National Incom, β) Life Exprectancy, γ) Schooling και δ) Literacy, πηγή: CNN NEWSROOM Global View, 1994.

⁸ Ενδεικτικές τιμές Αγροτικής χώρας (Ζαίρ = 26,2/100), Βιομηχανικής χώρας (Γαλλία = 96,9/100), Ελλάδα (90,1/100).

⁹ Κάτω από τον όρο Στρατιωτική Βάση υποκρύπτεται συχνά η χρήση χώρου ως πεδίο των πυρηνικών δοκιμών η χημικών αποβλήτων (περίπτωση των Νήσων Μάρσαλ στον Ειρηνικό)

¹⁰ Η άντληση πληροφοριών δεν είναι δυνατή διότι η παρουσία των ημιανεξαρτήτων κρατών στους διεθνείς οργανισμούς γίνεται μόνο μέσω των γενικών στατιστικών των χωρών στις οποίες ανήκουν έστω και αν στις περισσότερες φορές χείρουν καθεστώτων αυτονομίας.

συχνά απαντώμενες αλλά και επιτυχημένες δραστηριότητες των μικρών χωρών. Σε ένα σύνολο 60 κρατών παγκοσμίως, 13 από αυτές αναφέρονται ανάμεσα στα επικρατέστερα κέντρα όπου διακινείται το μισό των διεθνών χρηματοοικονομικών συναλλαγών¹¹.

ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Καθοριστικός παράγοντας για την ερμηνεία της εξέλιξης των μικρών κρατών είναι ο προσδιορισμός και η αναγνώριση των συστημάτων που οργανώνουν τον ζωτικό γεωγραφικό τους χώρο. Δύο παράμετροι έρχονται να εμπλακούν σ' αυτή την διαδικασία ανάλυσης που ακούν στο όνομα τοποθεσία (site)¹² και γεωγραφική θέση (situation)¹³.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΚΡΑΤΙΔΙΩΝ

	ΑΦΡΙΚΗ	ΑΣΙΑ	ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΣ	ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ	ΕΥΡΩΠΗ	ΙΝΔΙΚΟΣ	ΑΡΑΒΙΚΗ	Μ.ΑΝΑΤΟΛΗ
ΗΜΙ-ΑΝΕΞΑΡ	0	4.5	20	40	9	9	15.5	0
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ	4	8	0	19	27	8	27	4
ΣΥΝΟΛΑ	4	12.5	20	59	36	17	42.5	4

Η πρώτη εντύπωση είναι ότι ο κύριος όγκος των μελετουμένων κρατιδίων ευρίσκονται στον Ειρηνικό Ωκεανό, μια δεύτερη σημαντική ομάδα στην «λεκάνη» του Ατλαντικού Ωκεανού, και μία τρίτη, στην Ασία.

Στην πραγματικότητα η γεωγραφική υπόσταση των κρατιδίων μπορεί να δώσει ομάδες με κοινά χαρακτηριστικά κάτω από το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο της εμφάνισης τους στο προσκήνιο, ως οργανωμένες κοινωνίες.

Το φαινόμενο των μικρών κρατιδίων, εντοπίζεται κατά το μεγαλύτερό του μέρος, σε υπερπόντιες κτήσεις (νησιά, μόνο 11 κρατίδια ευρίσκονται σε ηπειρωτικό έδαφος) και αυτά είναι απόρροια των ναυτικών εξερευνήσεων των μεγάλων ναυτικών δυνάμεων κατά τον μεσαίωνα. Έτσι παρατηρούμε ότι οι κτήτορες και δημιουργοί των κρατιδίων είναι από τους ισχυρότερους διεθνείς παράγοντες ανά ιστορική περίοδο.

Είναι φυσικό ότι και οι περιοχές επήρειας δεν παρέμειναν οι ίδιες αλλά τροποποιήθηκαν ανά τους αιώνες άλλοτε εξ αιτίας της δυναμικής θέσης ενός ισχυρού κράτους, άλλοτε λόγω των τεχνικών δυνατοτήτων της ναυσιπλοΐας και βέβαια χάριν των πολιτικών συναλλαγών μεταξύ των ισχυρών δυνάμεων.

Αγγλοι, Ολλανδοί, Γάλλοι είναι από τους πρώτους από τον 11ο αιώνα. Ενώ οι έποικοι της Αυστραλίας της Ν.Ζηλανδίας και των Η.Π.Α μετά την ισχυροποίηση τους ως οργανωμένα κράτη, θέτουν υπό την κυριαρχία τους τα μικρά κράτη που είναι στην θαλάσσια ακτίνα επιρροής τους.

¹¹ Γ.Τριπιδάκης, Καθημερινή, «Τα θέλγητρα των φορολογικών παραδείσων», 12/12/93, σε αναφορά της The European.

¹² τοποθεσία : ο τρόπος με τον οποίο το ένα γεωγραφικό αντικείμενο «εγγράφεται στον χώρο» (Dolfus O., 1971, 15)

¹³ γεωγραφική θέση : ο τρόπο με τον οποίο το γεωγραφικό αντικείμενο «εγγράφεται» στην χωρική συνέχεια δηλαδή το σύνολο των συνθηκών υπό τις οποίες αυτό τελεί. (Dolfus O., 1971, 15)

Σήμερα οι Η.Π.Α., παρουσιάζονται σαν ο δεύτερος μεγαλύτερος «κάτοχος» τέτοιων περιοχών (12) τα οποία εντοπίζονται κατά το πλείστον στην Καραϊβική και στον Ειρηνικό. Ο μακροβιαιότερος και πιο μεγάλος κάτοχος (17) είναι η Μ.Βρετανία γεγονός που εξηγείται από την ισχυρότατη πολιτική θέση που κατείχε η Βρετανική Αυτοκρατορία αλλά και η δυνατότητα που της έδωσε το γεγονός ότι υπήρξε από τους πρώτους ισχυρούς θαλάσσιους παράγοντες. Συνέπεια αυτού είναι ότι οι κτήσεις της βρίσκονται διάσπαρτες σ' όλη την υφήλιο ενώ για παράδειγμα για τις ΗΠΑ εντοπίζονται στην ευρύτερη ακτίνα επήρειας τους¹⁴.

Αν όμως σε γενικές γραμμές το φαινόμενο της εμφάνισης και του σχηματισμού των μικρών χωρών είναι απόρροια των μεγάλων εξερευνήσεων μερικές από αυτές έχουν πολιτική γενεαλογία πολύ παλαιότερη του μεσαίωνα.

Οι ιστορικές πηγές ανάγουν τον Άγιο Μαρίνο στον 4ο αιν., την νήσο του Μαν τον 9ο, τα νησιά Γκέρνσου και Τζέρσου τον 11ο, την Ανδόρα τον 13ο. Αυτή ιστορική συνέχεια υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική στην συμβολή για την δημιουργία μίας ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας των χωρών αυτών.

Μοναδική περίπτωση πρέπει να χαρακτηριστεί το Άγιον Όρος του οποίου το ειδικό καθεστώς ανεξαρτησίας καθορίστηκε ήδη από το 883. Υπό την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Διαφέρει όμως από τα υπόλοιπα κρατίδια αφ ενός μεν στο ότι έχει στην κατοχή του όλα τα νομοθετικά τεκμήρια από το 883 μέχρι σήμερα πιστοποιώντας μια πρωτοφανή νομική συνέχεια, αφ εταίρου δε, διότι ότι ποτέ δεν καταλύθηκαν τα διοικητικά του όρια λειτουργώντας αδιάλειπτα ως οργανωμένος κοινωνικός σχηματισμός.

Δεν είναι όμως μόνο η μακράιωνη ιστορική συνέχεια που δημιούργησε συνθήκες περαιτέρω ανάπτυξης της πολιτισμικής ταυτότητας. Πολύ νεώτερες μικρές χώρες και για εντελώς διαφορετικούς λόγους όπως το Βατικανό (ανεξάρτητο κράτος το 1929) ή όπως το Μονακό (1911 δημοσίευση του 1ου συντάγματος), χαρακτηρίζονται για την ιδιαίτερη πολιτισμική τους δραστηριότητα.

---

¹⁴ Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η οριοθέτηση του αντικειμένου της μελέτης δεν δίνει την ευκαιρία ερμηνείας του φαινομένου των ναυτικών κατακτήσεων σε όλη του την έκταση, παράδειγμα η Γαλλία η οποία παρά του ότι υπήρξε μεγάλη ναυτική δύναμη, φαίνεται να μην έχει στην διάθεσή της τέτοιου είδους κτήσεις, γεγονός που είναι λανθασμένο διότι οι κτήσεις της είναι μεγαλύτερης έκτασης από τα μελετούμενα (Γουαδελούπη κλπ).

Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Η τοποθεσία είναι το αυθεντικό τοπογραφικό πλαίσιο στο οποίο εγγράφεται μια περιοχή. Κατά ορισμένους μελετητές η τοποθεσία είναι θέμα μικρότερης κλίμακας σε σχέση με την γεωγραφική θέση. Στην συγκεκριμένη όμως περίπτωση το μικρό μέγεθος των κρατιδίων δεν διαφοροποιεί ιδιαίτερα τις δύο έννοιες ή ακόμα και τις ταυτίζει.

Στις περισσότερες περιοχές υπό μελέτη ή αρχική επιλογή της τοποθεσίας υπαγορεύθηκε από ανάγκες ασφάλειας (άμυνα, τροφοδοσία, έλεγχος περάσματος κλπ). Κατά την διάρκεια όμως της εξέλιξής τους μεταβλήθηκαν προγραμματισμένα και συνειδητά οι αρχικές τοποθεσίες για να εξυπηρετήσουν νέες ανάγκες ή νέες λειτουργίες που τους αποδόθηκαν από τον κεντρικό πολιτικό σχεδιασμό. Τέτοια παραδείγματα παρέμβασης στην τοποθεσία είναι το Γιβλαρτάρ, το Μονακό, το Μακάο κα.

Οι πιο απαντούμενες οικογένειες των τοποθεσιών είναι περιοχές : **χωρίς διέξοδο στην θάλασσα** (όπως Ανδόρα), **με διέξοδο** (όπως το Μονακό), **χερσονήσους** (όπως το Αγιον Όρος), **νησιά** (όπως η Μάλτα), και **νησιωτικά συμπλέγματα** (όπως οι Σευχέλες). Σύμφωνα με τον πιο πάνω διαχωρισμό διαπιστώνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των κρατιδίων τα (59 από το 72) είναι νησιά (29) και συμπλέγματα νησιών (30).

Αν στο διαχωρισμό των οικογενειών διευκρινισθεί η ηπειρωτική ή υπερπόντια θέση τους παρατηρείται ότι τα μισά από αυτά είναι υπερπόντια.

Για τα 3/4 των ανεξάρτητων κρατιδίων η τοποθεσία έχει μορφή είτε νήσου κοντά σε ηπειρωτικές περιοχές είτε ηπειρωτικού κράτους (Μάλτα, Λιχτενστάιν κα.).

Το 1/4 από αυτά είναι υπερπόντιες περιοχές. Πρόκειται για συμπλέγματα νήσων τα οποία παρουσιάζουν ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό, καταλαμβάνοντας γιγάντια θαλάσσια έκταση παρά το γεγονός ότι η συνολική τους έκταση είναι σαφώς μικρότερη του των 1000 km².

Για τα ημιανεξάρτητα τα οποία είναι παλιές κτήσεις που έπαψαν να έχουν την ίδια γεωπολιτική σημασία, τα 3/4 του συνόλου παρουσιάζονται με μορφή νησιωτικού συμπλέγματος ενώ στην πλειοψηφία τους είναι υπερπόντια νησιά (91%).

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ

Η γεωγραφική θέση μιας χωρικής μονάδας είναι αποτέλεσμα του εσωτερικού συστήματος λειτουργίας σε σχέση με το σύστημα διασύνδεσης που έχει με τον εξωτερικό κόσμο, ο τρόπος δηλαδή με τον οποίο το γεωγραφικό αντικείμενο «εγγράφεται» στην χωρική συνέχεια.

Η θέση των κρατιδίων είναι κομβική. Σημεία - κόμβοι που εξυπηρετήσαν και εξυπηρετούν στρατιωτικές ανάγκες, ανάγκες ανεφοδιασμού, υπήρξαν στρατηγικά σημεία εμπορίου ή περιβαλλοντολογικές βάσεις. Η πληροφοριακή επανάσταση τους επέτρεψε να καταστούν κομβικά τραπεζικά κατεστημένα και αναμένεται ότι εξέλιξη το νέο ναυτικό δίκαιο θα τους καταστήσει εκ νέου σημαντικότερους γεωπολιτικούς παράγοντες (δυνατότητα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 200 μίλια).

Στην γεωγραφική θέση οι πιο απαντούμενες οικογένειες είναι : η **πόλη** (όπως το Βατικανό), το **αστικό διαμέρισμα** (όπως το Γιβραλτάρ) και η **περιφέρεια** (όπως το Χόνγκ Κόνγκ).

Η μέση εικόνα που παρουσιάζουν οι μικρές χώρες σε επίπεδο γεωγραφικής είναι η «περιφέρεια» (61 περιπτώσεις). Συναντώνται επίσης δύο πόλεις (Βατικανό, Μονακό) και μόνο ένα αστικό διαμέρισμα αυτό του Γιβραλτάρ.

Στα ανεξάρτητα κρατίδια τα κυριότερα χαρακτηριστικά της γεωγραφική θέση είναι η δυνατότητα ελεύθερης διεξόδου και πρόσβασης προς την θάλασσα.

Στις σπάνιες περιπτώσεις των κρατιδίων με γεωγραφική θέση που δεν διασφαλίζει διέξοδο στη θάλασσα, σημειώνουμε τις ακόλουθες χαρακτηριστικές περιπτώσεις. Εκεί όπου ένα κρατίδιο γειτνιάζει με περισσότερα κράτη (Λιχτενστάιν, Ονδούρα) και η περίπτωση όπου το κρατίδιο εμφανίζεται ως νησί μέσα στα όρια ενός κράτους (Άγιος Μαρίνος, Βατικανό).

Τα ημιανεξάρτητα στην πλειοψηφία τους είναι νησιά. Από αυτά το 50% είναι συμπλέγματα νήσων ενώ 3 περιπτώσεις είναι χερσόνησοι (Άγιον Όρος, Γιβραλτάρ και Μακαό). Τα 3/4 της ομάδας αυτής βρίσκονται σε υπερπόντια θέση.

ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟ «ΕΞΩΤΙΚΟΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΙ».

Όπως ήδη αναφέραμε τα μικρά κρατίδια αναφέρονται σχεδόν πάντοτε ως «**εξωτικοί φορολογικοί παράδεισοι**». Εξ αρχής θα πρέπει να αναφέρουμε ο χαρακτηρισμός φορολογικός παράδεισος δεν είναι συνώνυμο κοινωνικής ευημερίας και μια πιο προσεκτική παρατήρηση έρχεται να ανατρέψει αυτήν την ούτως η αλλιώς γραφική εικόνα.

Παρατηρούμε δύο κατηγορίες. Στη μία όπου το χρηματοπιστωτικό καθεστώς είναι επικερδής δραστηριότητα και μία δεύτερη όπου είναι απλώς ένας στόχος.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται οι πιο επιτυχημένες περιπτώσεις και βρίσκονται γεωγραφικά κοντά σε παραδοσιακές πολιτισμικές εστίες. Τέτοια παραδείγματα είναι η νήσος του Μάν στην Ευρώπη (μεταξύ Αγγλίας και Β.Ιρλανδίας) και το Χόνγκ Κόνγκ στην Νότια Κίνα (μόλις 3 km από την ηπειρωτική Κίνα) κλπ.

Το ερώτημα όμως που τίθεται είναι αν αυτού του είδους οι δραστηριότητες είναι κερδοφόρες για το σύνολο της κοινωνίας τους. Και η απάντηση είναι όχι. Έτσι συχνά ενώ οι τραπεζικές δραστηριότητες είναι κερδοφόρες το ισοζύγιο πληρωμών είναι αρνητικό και το

Α.Ε.Π. πολύ κάτω του μετρίου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των νήσων Κάϋμαν που ενώ αποτελεί ένα από τους μεγαλύτερους εξωχώρια (offshore) οικονομικά κέντρα του κόσμου, είναι ο τουρισμός που παρέχει το 70% του Α.Ε.Π.

Πολλά από αυτά τα κρατίδια ωθούμενα από το στερεότυπο του μοντέλου άλλων περιπτώσεων «εξωτικών φορολογικών παραδείσων» έριξαν μεγάλο βάρος στην δημιουργία παρόμοιων δραστηριοτήτων. Στις καλές περιπτώσεις αυτό που επιτεύχθηκε ήταν να καταστεί μια δραστηριότητα ανάμεσα σε άλλες, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία, ενώ υπήρξαν και περιπτώσεις αποτυχίας στην προσπάθεια επίτευξης του στόχου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των βρετανικών Παρθένων Νήσων όπου οι οικονομικές καταχρήσεις οδήγησαν το 1990 με νομοθετική ρύθμιση στην συρρίκνωση του τομέα.

Υπάρχουν και οι περιπτώσεις όπου ο πλουτισμός είναι ευκαιριακός και οφείλεται στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Η αλόγιστη όμως χρήση επέφερε ακόμα και την σταδιακή μείωση του πλούτου της χώρας. Τέτοια παραδείγματα είναι το Ναουρού (εξάντληση των κοιτασμάτων φωσφόρου) και το Μπαχρέιν (εξάντληση των κοιτασμάτων πετρελαίου).

Το μοντέλο του «φορολογικού παραδείσου» λειτουργεί αλλά μόνο «για κάθε επιτυχημένη περίπτωση»! Στο σύνολο τους τα μικρά κρατίδια δεν είναι φορολογικοί παράδεισοι είναι μικρά φτωχά κρατίδια που προσβλέπουν στην «επερχόμενη» οικονομική άνθιση. Σε μερικά όπως προαναφέραμε οι τραπεζική ενασχόληση είναι απλώς μία εκ των δραστηριοτήτων. Η παραγωγή εξωτικών αγαθών (ζάχαρη, μπανάνες, μωσχοκάρυδο, καρύδα, κακάο κλπ.), τα οφέλη από την ενδιάμεση στάθμευση ανεφοδιασμού (ναυτικών και αεροπορικών γραμμών) η παρασιτική οικονομία προσάρτησης από τις στρατιωτικές βάσεις των κυρίαρχων κρατών και βέβαια η παραδοσιακή αλιεία και πιο πρόσφατα ο τουρισμός, είναι το καθ' όλα κοινότυπο οικονομικό πλαίσιο, με μικρές παραλλαγές.

Ακόμα και η πολιτική ανεξαρτησία δεν είναι δεδομένο αλλά συχνά ούτε και ζητούμενο. Η διεκδίκηση της ανεξαρτησίας δεν έδειξε με βεβαιότητα να έχει θετικό αντίκτυπο στην κοινωνικό - οικονομική υγεία των μικρών χωρών. Οι κάτοικοι πολλών κρατιδίων δεν είναι καν αυτόχθονες, μεταφέρθηκαν εκεί ως σκλάβοι ή εργατικό προσωπικό των αποικιακών εκστρατευτικών σωμάτων. (Στο Σάο Τομέ & Πρίνσιπε το 1470 είναι οι Πορτογάλοι που έφτασαν πρώτοι φέρνοντας αφρικανούς δούλους. Τον 19ο με την ανεξαρτησία του κρατιδίου δημιουργείται κράτος στο οποίο 10% είναι Πορτογάλοι και Κρεολοί ενώ το 90% Μαύροι Αφρικανοί).

Συχνά η διεκδίκηση αποκοπής από την κυρίαρχη χώρα, επιφέρει τεράστια οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Σε πολλές περιπτώσεις, ήδη με την διακήρυξη της ανεξαρτησίας αναζητήθηκε η επανασύνδεση με τα «πρώην» μητροπολιτικά εδάφη με την μορφή διακρατικών ενώσεως ή την ένταξη σε ευρύτερους τοπικούς ή διεθνείς οργανισμούς. Είναι γενική όμως διαπίστωση ότι οι μικρές χώρες «... αναζητούν να στεγασθούν σε ευρύτερα οργανωμένα σύνολα. ....» που θα τους «.. εξασφαλίσουν τα πλεονεκτήματα κλίμακας και συλλογικής ασφάλειας και συγχρόνως την διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών...»¹⁵ Από την άλλη πλευρά πολλές από αυτές τις μικρές χώρες έχουν χάσει σήμερα, τα πλεονεκτήματα που προσέφεραν, με αποτέλεσμα τα κυρίαρχα κράτη να επιζητούν να απαλλαγούν από τις τεράστιες οικονομικές δαπάνες στις οποίες είναι αρωγοί.

Η ευημερία επίσης εμφανίζεται αδιάφορη προς την εθνικότητα και το κύρος του κυρίαρχου κράτους και αυτό είναι λογικό αν αναλογιστούμε ότι από την στιγμή της εμφάνισής τους πολλές από αυτές τις κτήσεις όχι μόνον άλλαξαν «ιδιοκτήτη», αλλά υπήρξαν και προϊόν συνδιαλλαγής μεταξύ των κατά καιρούς ισχυρών χωρών να παίζει αυτό κάποιο ιδιαίτερο ρόλο (η Αντίγκουα υπήρξε κατά σειρά ισπανική, γαλλική, βρετανική αποικία ενώ οι

¹⁵ Δημητράκος Δ., «Τα μεγάλα πλεονεκτήματα των μικρών χωρών», ΤΟ ΒΗΜΑ, 1-2-98.

Η.Π.Α. έκτισαν ήδη στρατιωτική βάση το 1941 προτού ακόμα ανεξαρτοποιηθεί από την Βρετανία).

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η πλειοψηφία των μικρών κρατιδίων και αυτοδιοίκητων περιοχών παρουσιάζει τα μέσα χαρακτηριστικά μιας υπερπόντιας νησιωτικής διοικητικής περιφέρειας. Η τοποθεσία δεν παίζει τον καθοριστικότερο ρόλο και συχνά αν δεν είναι επαρκής αλλοιώνεται προγραμματισμένα. Η γεωγραφική θέση εμφανίζεται σαν ο καθοριστικός παράγοντας όχι μόνο για την βιωσιμότητα αλλά και της ευημερίας των μικρών κρατιδίων.

Η εκ των πραγμάτων απομάκρυνση τους από τα κέντρα κοινωνικό - οικονομικών διεργασιών, συντελεί στην διαφύλαξη τόσο του παραδοσιακού κοινωνικού τους ιστού, όσο και του περιβάλλοντος, αλλά από την άλλη, τους αποστερεί την δυνατότητα παρακολούθησης των εξελίξεων της σύγχρονης κοινωνίας και τα καθιστά κοινωνίες υπό καθεστώς μόνωσης.

Μέσα στις γενικές αυτές διαπιστώσεις υπάρχουν οι εξαιρέσεις χώρες που έχουν επιτυχή διάρκεια ζωής, σταθερή παρουσία και ευδιάκριτη κοινωνική και πολιτισμική ταυτότητα. Αυτές ακριβώς οι ευημερούσες χώρες είναι που κεντρίζουν την προσοχή λειτουργώντας ως επιτυχημένα κοινωνικο - οικονομικά πρότυπα. Σημαντικό μερίδιο στο σ' αυτό επιτυχημένο προφίλ, παίζει η γεωγραφική θέση σύμφωνα με την οποία παρουσιάζονται, σαν κρατίδια με μορφή αστικού διαμερίσματος ή και πόλης, προσκείμενα, όταν δεν είναι, σε ηπειρωτικό έδαφος κέντρων που παίζουν σημαντικό ρόλο στις διεθνείς κοινωνικο - οικονομικές διεργασίες.

Από τη μία, ο φραγμός που απορρέει από τα φυσικά εμπόδια λειτουργεί σαν φίλτρο που εμποδίζει την εύκολη είσοδο ευκαιριακών καινοτομιών, ενώ από την άλλη η γεωγραφική εγγύτητα κάνει εφικτή την γρήγορη επαφή με την πρόοδο. Με αλλά λόγια η γεωγραφική θέση δρα σαν ανοσοποιητικό σύστημα που διασφαλίζει την καλύτερη υγεία των μικρών χωρών.

Κάτω από την γενική διαπίστωση ότι τα κράτη είναι πλέον πολύ μεγάλα να δώσουν λύσεις σε επιμέρους προβλήματα και ιδιαίτερα μικρά για να επηρεάσουν τα μεγάλα, το μέγεθος των μικρών κρατιδίων συνάδει στην γενική τάση για δημιουργία μικρών ολοκληρωμένων διοικητικών μονάδων, ενώ η γεωγραφική τους θέση, λειτουργεί ως απόσταση ασφαλείας στην δημιουργία των πρότυπων αυτών «κοινωνικών πάρκων».

***

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. CNN NEWSROOM, «The World Factbook», 1994.
2. Demographic Yearbook 1970, twenty - second issue, United Nation, New York 1971, 820.
3. Demographic yearbook 1970, 1980, 1985. United nations Statistical yearbooks - UNESCO.
4. Dolfus O., «L' Analyse Geographique» PUF, Paris 1971.
5. Statistical Yearbook 1975, Unesco, 762
6. Statistical Yearbook 1996, Unesco publishing & Bernan Press.
7. The Europa World Yearbook 1996, uolume 2, Εκδ. Europa publication limited, 3656
8. The Dorling Kindersley ATLAS 1995, London, New York, Stuttgart.
9. Δημητράκος Δ., «Τα μεγάλα πλεονεκτήματα των μικρών χωρών», ΤΟ ΒΗΜΑ, 1-2-98.
10. Τριπιδάκης Γ., Καθημερινή, «Τα θέλγητρα των φορολογικών παραδείσων», 12/12/93
11. Τσουκαλάς Κ., «Η ετερόκλητη όσμωση στην κοσμόπολη του Χονκ Κονγκ», ΒΗΜΑ, 16 Νοεμβρίου 1997.

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

12. «Andorre» Revue géographique des Pyrenees et du Sud - Ouest 62/2 Universites de Toulouse - Le Mirail , Bordeaux , Pau , Perpignan 1991.
13. Beja (sous la dir. de). Hong - Kong 1997 , Fin de siecle , fin d` un monde? , Complexe , coll. , «CERI» , Bruxelles , 1993.
14. Bianchini , Monaco : une affaire qui tourne , Seuil Paris 1992.
15. Cottrel , The end of Hong - Kong : the secret diplomacy of imperial, Retreat , John Murray , Londres , 1992.
16. Demographic yearbook 1995 , Forty - seventh issue , United Nation , New York , 1997.
17. Encyclopaedia Universalis , Symposium , Les Chiffres du Monde , Editeur a Paris , 1995.
18. Franceshini P-G., Legris M., «L` Entreprise Monaco», L`EXPRES, No1884, 21 Aout 1987, 4-11.
19. International Financial Statistics , Yearbook , 1989 , international monetary fund.
20. Le Grand Livre du Monde , dictionnaire géographique illustre des pays , des villes et des sites.
21. Nadeau , Hong - kong 1997: dans la gueule du dragon rouge , Quebec / Amerique , Montreal , 1990.
22. Southall , T. Petlane (sour la dir. de) , Democratization and demilitarization in Lesotho : The general Election of 1993 and its Aftermath , Africa Institute of south Africa , Pretoria , 1995.
23. The Economist - ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, «Πώς το Χόνγκ Κόνγκ μπορεί να αλλάξει η Κίνα», 6-7-1997.
24. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, «Εκκενώστε την κόλαση του Μπάουντι», 3-8-97.
25. Κατσιούνη Σ., «Παράδεισοι ιδιωτικής χρήσεως», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 26-4-1998.
26. Παγαρτάνη-Χοιχά Σ., «Δύο Κόσμοι», ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ, 6-7-1997.
27. THE GUARDIAN - ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, «Οι σκιώδεις παράδεισοι της αυτοκρατορίας», 15-2-1998.
28. Τσαούσης Κ., «Περίπατος στους εξωτικούς φορολογικούς παραδείσους», ΤΟ ΒΗΜΑ, 7-12-1997.